

unmittelbaren Nachfolger dar (Tafel 341). Sein Zweck wird bei dem schlechten Erhaltungszustand wohl nie sicher zu erhellen sein. Vielleicht haben wir in ihm das überlieferte Odeion des Heiligtums zu sehen. Die zweischiffige Anlage der Cella schloss aber auch den Kult einer Doppelgottheit nicht aus.

Wenige Meter nördlich hinter dem Bau wurde da, wo sie auf Grund früherer Grabungsergebnisse vermutet wurde, die Nordbegrenzung des Heiligtums aufgedeckt. Das grosse archaische Bauwerk wurde im Anfang des ersten Jahrhunderts vor Christus zerstört und weitgehend ausgeraubt. Auf dem neugeebneten Gelände erhoben sich nacheinander verschiedene Bebauungen, von denen drei gut fassbar sind: eine um die Mitte des ersten Jahrhunderts vor Christus, eine augusteische und eine in der zweiten Hälfte des zweiten Jahrhunderts nach Christus.

An hervorragenden Funden wurden gemacht:

Ein Stirnziegel mit Gorgoneion - Antefix (Tafel 342). Der Ziegel stammt wohl aus dem vierten Jahrhundert a. Chr. Über das zugehörige Gebäude gibt es noch keine Vermutung.

Fragmente einer lakonischen Schale (Tafel 343 a).

Grosses Fragment eines attischen Beckens (Lekane) aus dem Ende des sechsten Jahrhunderts a. Chr.

Marmornes Köpfchen (Aphrodite ?) hellenistischer Zeit (Tafel 343 b).

#### Herbst 1961

Die Arbeiten wurden vom 16. 9. - 21. 10. ausgeführt, unter der archäologischen Leitung der Professoren E. Buschor und E. Homann - Wedeking, München, der als Gast ältere Arbeiten fortsetzte, sowie von cand. phil. G. Kopcke, München. Die Arbeiten bewegten sich im südlichen Teil des nachgeometrischen Heiligtums. Baureste kamen nicht zutage, dagegen reiche keramische Schuttreste, Reste von samischen und kyprischen Tonfiguren, von Holzfiguren und Holzgeräten, von ehernen Kleinfiguren und Kalksteinfiguren, Votiven, Fayencen, Alabastren, Bronzegegeräten, Rundscheiben, Fibeln (bis hierher Text von Ernst Buschor).

Die wertvollsten Funde waren zwei Holzfiguren des 7. und frühen 6. Jahrhunderts, von denen hier die ältere abgebildet sei (Tafel 344)

zur weiteren Konservierung ins Nationalmuseum Athen verbracht.

Weitere hervorragende Funde sind:

Angeschirrter Hirsch (Bronze; H. 13, 2). 'Tammuz' figur (Bronze; H. 30).

Schildemblem mit graviertem Gorgoneion. Melkart - Torso (Bronze; H. 26,6) (Tafel 345).

Getriebener 'Schild' (Bronze; Dm. 62).

Grosse Kesselattasche (Bronze; Br. 25,8).

Stierkopf - Protome (Bronze; H. 17).

ERNST BUSCHOR

\*

### ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΑΝΑΠΑΛΑΙΩΣΕΩΣ ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΗΣ ΠΑΡΟΥ

Κατὰ τὸ 1961 συνεχίσθησαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψιν καὶ καθοδήγησιν μου αἱ ἐργασίαι ἀναπαλαιώσεως τῆς ἐν Πάρῳ μεγάλης σταυρικῆς, παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς Παναγίας τῆς Καταπολιανῆς.

Ἐλήφθη κατ' ἀρχάς φροντίς στερεώσεως τῶν τεσσάρων μεγάλων, διὰ μαρμαρίνων γωνιολίθων ἐκτισμένων πεσσῶν, οἵτινες στηρίζουσι τὸν κεντρικὸν τροδύλλον, ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῆς κάτωθεν αὐτῶν κατασκευῆς πεδίλων ἐξ ὀπλισμένου σκυροκονιάματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ πληρώσεως τῶν πολλῶν ἐσωτερικῶν χασμάτων των δι' ἐγχύσεως ὕδατος σκυροκονιάματος, καὶ φράξεως ἔπειτα αὐτῶν διὰ μαρμαρίνων τεμαχίων καὶ ἀρμολογήματος.

Ἐγένετο μετὰ ταῦτα ἀφαίσεις τῶν καλυπτῶν τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κυλινδρικοῦ θόλου τοῦ νοτίου σκέλους τοῦ σταυροῦ νεωτέρων ἀμμοκονιάματων, ἀποκαλυφθεῖσάν οὕτω τῶν καθ' ὀριζοντίαν ἔννοιαν βαινουσῶν ζωνῶν παρολίθων, μετ' ἐναλλασσομένων χρωμάτων - πρασίνου, πορφυροῦ καὶ λευκοῦ (Πί ν. 346 α). Τινὲς τῶν θολιτῶν τούτων, εὐρεθέντες ἐφθαρμένοι, ἀντικατεστάθησαν δι' ὀγιῶν, οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐστερεώθησαν δι' ἐγχύσεως ὕδατος σιμεντοκονίας κατὰ τοὺς ἀρμούς των.

Τοῦ αὐτοῦ νοτίου σκέλους τοῦ σταυροῦ ἐξετελέσθη καὶ ἡ κεράμωσις διὰ μεγάλων πεπισμένων κεράμων βυζαντινοῦ τύπου, ὁμοίων πρὸς τὰς σφζομένας εἰσέτι ἐπὶ τε τοῦ νοτίου καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ σκέλους τοῦ σταυροῦ.

Ἐστερεώθη ἐπίσης δι' ἐνέσεων σιμεντοκονίας ὁ ἐξωτερικὸς κατακόρυφος τοῖχος τοῦ νοτίου σκέλους, ὅστις παρουσιαζε ρήγματα, ἐξογκώσεις καὶ ἀποκλίσεις ἀπὸ τῆς κατακόρυφου. Μεθ' ὃ

προέβημεν εἰς τὴν διάνοιξιν τοῦ μεγάλου τριλόβου παραθύρου τῆς νοτίας πλευρᾶς, τὸ ὅποιον εἶχε κατὰ καιροῦς φραχθῆ καὶ τελειῶς παραμορφωθῆ, ὡς ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν (Πί ν. 346 α) δεικνύει. Οἱ κιονίσκοι τοῦ παλαιοῦ παραθύρου, εὐρέθησαν ἐντειχισμένοι ἐντὸς τῆς νεωτέρας τοιχοποιίας, δι' ἧς ἐφράχθη τὸ παράθυρον, οὕτω δ' ἡ ἀναστήλασις τοῦ μεγάλου τούτου παραθύρου ἀπέβη ἀπολύτως ἀσφαλῆς. Ὁμοία ἐργασία ἀναστηλώσεως ἐγένετο καὶ εἰς τὸ κάτωθεν τοῦ τριλόβου πεντάλοβον ἄνοιγμα τοῦ νοτίου σκέλους.

Σοβαρωτέρα ἐργασία στερεώσεως ἐγένετο εἰς τὸν κυλινδρικὸν θόλον τοῦ βορείου σκέλους τοῦ σταυροῦ, ὅστις, καταστραφεὶς φαίνεται πάλαι, εἶχεν ἀνακατασκευασθῆ οὐχὶ πλέον δι' ἐναλλασσομένων ποικιλοχρῶμων θολιτῶν ἀλλὰ διὰ κοινῶν λίθων καὶ κονιάματος μετρίας συνεκτικότητος. Χάριν μείζονος ἀσφαλείας ὁ θόλος οὗτος ἐκαλύφθη διὰ προστατευτικοῦ μανδύου ἐξ ὠπλισμένου σκυροκονιάματος, συγχρόνως δ' ἐγένετο καὶ πλήρωσις δι' ὕδαρος σκυροκονιάματος τῶν ἐκ τῶν κατὰ καιροῦς σεισμῶν παραχθέντων ρηγμάτων του, θέλει δὲ προσεχῶς γίνεαι καὶ τοῦ τετειχισμένου σήμερον βορείου μεγάλου τριλόβου παραθύρου ἢ ἐκφραξίς καὶ ἀποκατάστασις. Πρὸς τὸ παρὸν συνετελέσθη ἡ στερέωσις τοῦ βορείου ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ σταυροῦ, δι' ἧς κατέστη δυνατὴ ἡ ἀφαίρεσις μεγάλου μέρους τῶν ἀκαλαισθήτων, ὀγκωδῶν ἀντηρίδων, αἵτινες εἶχον παλαιότερον κατασκευασθῆ χάριν στηρίξεως τοῦ ἐκ τῶν σεισμῶν κινδυνεύσαντος νὰ καταπέσει βορείου τοίχου. Ἡ κατεδάφισις τῶν ἀντηρίδων τούτων ἀπέδωσε καὶ ἱκανὸν ἀριθμὸν ἀρχαίων καὶ χριστιανικῶν τεμαχίων: ἐπιγραφῶν, γλυπτῶν καὶ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τὰ ὅποια εἶχον χρησιμοποιηθῆ ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικὸν (Πί ν. 346 β).

Ἀναφερόμεν ἐπίσης ὅτι συνετελέσθη ἐφέτος καὶ ἡ ὄλη κεράμωσις τοῦ ναοῦ ἤτοι ἡ τοῦ τρούλλου – κατὰ σύστημα ὁμοιον πρὸς τὸ ἐφαρμοσθῆν εἰς τοὺς τρούλλους τοῦ Ἁγ. Νικολάου καὶ τοῦ Βαπτιστηρίου – τοῦ Δυτικοῦ καὶ Βορείου σκέλους τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ νεοκατασκευασθέντος κυλινδρικοῦ θόλου τοῦ ὑπὲρ τὸν νάρθηκα γυναικωνίτου.

Ἦρξαντο ἐπίσης καὶ ἐπροχώρησαν καὶ αἱ ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως τῆς δυτικῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφήν, κατεδαφισθέντος τοῦ μεταγενεστέρου ἀντιαισθητικοῦ τοίχου δι' οὗ εἶχεν ἐπενδυσθῆ χάριν στερεότητος ὀλόκληρον τὸ μέσον τμήμα τῆς προσόψεως, καὶ ἀποκαλυφθέντος τοῦ παλαιοῦ τριβήλου τοῦ ἰσογείου καὶ τοῦ ὑπεράνω αὐτοῦ τριλόβου παραθύρου τοῦ γυναικωνίτου. Ἀφαιρεθεισῶν ἔπειτα δλων

τῶν νεωτέρων ἐσωτερικῶν θολωτῶν κατασκευῶν, ἐφάνησαν αἱ γεννήσεις τῶν τε μετωπιαίων καὶ τῶν διαγωνίων τόξων τῶν σταυροθολίων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἀνακατεσκευάσθησαν τὰ καλύπτοντα τὸν νάρθηκα 5 σταυροθόλια.

ΑΝΑΣΤ. ΟΡΑΝΔΟΣ

\*

## ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

### ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

Ἡ διοίκησις τῆς ΙΕ' Ἀρχαιολογικῆς Περιφερείας Κεντρικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Κρήτης ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι εἰς χεῖρας τοῦ Ἐφόρου Ν. Πλάτωνος μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔτους, καιοὶ οὗτος ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐτοποθετήθη ὡς Ἐφορος τῆς Α' Περιφερείας Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν. Τὸ ἔργον του ὑπεροβήθη ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Κλασ. Ἀρχαιοτήτων Κ. Δαβάρα. Διοικητικῶς ὑπῆχθησαν εἰς αὐτὸν οἱ Ἐπιμεληταὶ Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Κρήτης Μύρων Μιχαηλίδης καὶ Στυλιανὴ Παπαδάκη, μεταξὺ τῶν ὁποίων κατενεμήθησαν τὰ ἔργα ἐπιμελείας τῶν Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν μνημείων.

Εἰς τὸ κτήριον τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἐξηκολούθησαν καὶ ἐτερματισθῆσαν αἱ ἐργασίαι διαμορφώσεως τοῦ περιβόλου του, ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ ἐπλακοστρώθη διὰ καλντιριμίου ὀλόκληρος ὁ πρὸ τῶν ἀποθηκῶν χώρος. Αἱ ἀνατολικαὶ ἀποθηκαὶ ἀπεπερατώθησαν, κατασκευασθέντων τῶν ἐπιχρισμάτων, μωσαϊκῶν δαπέδων κλπ., κατασκευάσθη δὲ νέα χωριστὴ ἀποθήκη διὰ τὰ διάφορα ὑλικά, ὥστε νὰ μὴ παραμένουν ταῦτα συννάμικτα μετὰ τῶν ἀποθηκευομένων ἀρχαιοτήτων.

Αἱ ἐργασίαι ἐπανεκθέσεως τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου καὶ βελτιώσεως τῶν Συλλογῶν αὐτοῦ συνεχίσθησαν μὲ γοργὸν ρυθμὸν, δαπανηθέντος ποσοῦ 500.000 δραχμῶν. Πολλὰ νέα ἀντικείμενα προσετέθησαν εἰς τὰς κυρίας αἰθούσας ἐκθέσεως, μάλιστα τῆς μετανακτορικῆς μινωικῆς ἐποχῆς, ὡς ἐνδιαφέρουσα σειρά πηλίνων σαρκοφάγων. Ἡ καθυστέρησις τῆς παραδόσεως τῶν νέων κρυσταλλοφράκτων μεταλλικῶν μετὰ δρύνης βάσεως προθηκῶν δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἀξιοποίησιν τῆς νέας πτέρυγος, εἰμὴ μερικῶς μόνον, χρησιμοποιηθεισῶν δύο μικρῶν αἰθουσῶν τοῦ ἄνω ὀρόφου διὰ τὴν νέαν ἐκθεσιν τῶν τοιχογραφιῶν. Ἡ ἐκθεσις αὕτη ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ τὴν καλλιτε-



Πάρος: α. Ἡ πρόσοψις τοῦ ναοῦ τῆς Καταπολιανῆς μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ μεταγενεστέρου τοίχου, ὁ ὁποῖος τὴν ἐκάλυπτεν ἐξ ὀλοκλήρου, β. Μαρμαρινὴ λεοντοκέφαλος ὕδρορροή εὑρεθεῖσα κατὰ τὴν κατεδάφισιν νεωτέρων ἀντηρίδων τῆς Καταπολιανῆς

Α. ΟΡΑΝΔΟΣ